

درآمدی بر تحقیق کیفی

نویسنده: اووه فلیک

مترجم: هادی جلیلی

سال نشر: ۱۳۸۷

ناشر: نشر نی، ۴۹۲ صفحه

منا حسن زاده

کتاب درآمدی بر تحقیق کیفی دارای هفت بخش عمده است که هر بخش آن از چندین فصل تشکیل شده. نویسنده در هر بخش مرحله‌ای از فرآیند تحقیق کیفی را شرح می‌دهد. همچنین در ابتدای هر فصل به کل محتویات آن فصل اشاره شده که این امر خواننده را در طول فصل راهنمایی می‌کند. ضمن این که در پایان هر فصل نکات کلیدی آن طی چند جمله‌ی کوتاه ارائه می‌شود. مطالعه‌ی این کتاب به خوانندگان این امکان را می‌دهد که مناسب‌ترین استراتژی روش‌شناختی را با توجه به سؤالات و مسائل تحقیق خود انتخاب کنند. از این‌رو کتاب حاضر به خصوص برای دانشجویانی که قصد دارند با استفاده از روش کیفی تحقیقی انجام دهند، می‌تواند راهنمای مناسبی باشد.

در بخش اول کتاب تحت عنوان «چارچوب» ابتدا نویسنده راهنمای استفاده از کتاب را شرح می‌دهد. در این قسمت در مورد ساختار کتاب، بخش‌های ویژه‌ی آن و نحوه‌ی استفاده از آن نکات سودمندی ارائه می‌شود. همچنین خواننده متوجه می‌شود براساس نیازش از کدام فصل‌های کتاب می‌تواند استفاده کند. سپس طی فصل‌های دوم تا چهارم چارچوب کلی اجرای پژوهش کیفی شرح داده می‌شود. فصل دوم کتاب مروری است بر تاریخچه و پیش‌زمینه‌ی کیفی تحقیق که خواننده را با روندهای جاری در تحقیق کیفی آشنا می‌کند. همچنین ویژگی‌های مشترک تحقیق کمی و کیفی از دیگر نکاتی است که در این فصل به آن اشاره می‌شود. «اووه فلیک» معتقد است که بهترین راه یادگیری تحقیق کیفی، یادگیری از طریق عمل است. در فصل سوم

تفاوت‌های تحقیق کمی و کیفی، همچنین راه‌های گوناگون جهت تلفیق این دو روش شرح داده می‌شود. در فصل چهارم کتاب، خواننده با مسائل و مشکلات اخلاقی که جزئی از تحقیق کیفی به شمار می‌آیند آشنا می‌شود و درمی‌یابد که حل این مشکلات چندان ساده نیست؛ چراکه گاهی حل این مسائل در تحقیق کیفی دشوارتر از تحقیق کمی است. نکته‌ی مهم دیگری که در این فصل مورد بررسی قرار می‌گیرد، این است که چگونه با استفاده از کمیته‌های اخلاقی می‌توان یک تحقیق کیفی را در چارچوبی اخلاقی اجرا کرد.

بخش دوم کتاب تحت عنوان «از نظریه به متن» فصل‌های پنجم تا هفتم را دربر می‌گیرد. در فصل پنجم کتاب، چگونگی و زمان استفاده از ادبیات نظری موضوع تحقیق شرح داده می‌شود. استفاده از ادبیات موجود در تحقیق کیفی بیش از تحقیقات دیگر اهمیت دارد. در واقع نویسنده معتقد است که به هنگام طراحی تحقیق، در تحلیل داده‌ها و هنگام نوشتن درباره‌ی یافته‌ها باید از ادبیات موجود در سایر تحقیقات استفاده کرد. فصل ششم به بیان نظریات عمده‌ای که بنیان تحقیق کیفی را تشکیل می‌دهند، می‌پردازد و تفاوت‌ها و ویژگی‌های منحصر به فرد این نظریات را شرح می‌دهد. سپس تفاوت میان پوزیتیویسم و برساخت‌گرایی را برمی‌شمارد. نکته‌ی دیگری که در پایان این فصل عنوان می‌شود، نقش نظریات فمینیستی در تحقیقات کیفی است. در فصل هفتم این کتاب، رابطه‌ی میان واقعیات اجتماعی مورد مطالعه و بازنمایی آنها در متن به منظور مطالعه‌شان مورد بررسی قرار می‌گیرد و توضیح داده می‌شود که برساخت اجتماعی از فرآیندهای مختلفی تشکیل شده است. به اعتقاد نویسنده، متن داده اصلی بیشتر تحقیقات کیفی را تشکیل می‌دهد و تولید متن در فرآیند تحقیق، حالت خاصی از برساخت اجتماعی واقعیت است. در این فصل مفهوم «می مه سیس» (تقلید) نیز شرح داده می‌شود. می مه سیس یا ساختن جهان در متن نیز می‌تواند به درک بیشتر علوم اجتماعی مبتنی بر متن کمک کند.

در بخش سوم که عنوان «طرح تحقیق» را یدک می‌کشد، طی فصل‌های هشتم تا دوازدهم به موضوعات عملی‌تر درباره‌ی نحوه‌ی طراحی تحقیق کیفی پرداخته می‌شود. فصل هشتم حاکی از اینست که فرآیند تحقیق کیفی غالباً با مراحل روشن و معین تحقیق کمی تفاوت دارد؛ چراکه تفکیک فرآیند تحقیق در پژوهش کیفی به مراحل مجزا کار دشواری است. نکته‌ی دیگر اینکه کاربردهای متفاوت یک نظریه در فرآیند تحقیق کیفی شرح داده می‌شود. سپس با ذکر یک مثال چگونگی کاربرد آن نظریه در فرآیند تحقیق شرح داده می‌شود. فصل نهم کتاب اهمیت پرسش‌های تحقیق را مورد توجه قرار می‌دهد. نحوه‌ی انتخاب از میان سؤال‌ها و صورت‌بندی سؤال‌ها از جمله مباحثی است که در این فصل به آن پرداخته می‌شود. در فصل دهم جایگاه محقق در میدان تحقیق مشخص می‌شود. ضمن این که خوانندگان با نحوه‌ی دسترسی به سازمان‌ها و افراد آشنا می‌شوند. در واقع ورود به میدان فرآیند پیچیده‌ایست که طی آن جایگاه فرد در تحقیق مشخص می‌شود. نکته‌ی دیگر اینکه جهت دسترسی به افراد خارج و داخل سازمان، محقق باید اطلاعات سودمندی کسب کند و برای آن کار باید از کمک افراد دیگری که شخصاً نمی‌شناسد، استفاده کند. فصل یازدهم به مبحث نمونه‌گیری و نحوه‌ی انتخاب افراد یا گروه‌های شرکت‌کننده در تحقیق می‌پردازد. سپس خواننده را با انواع مختلف نمونه‌گیری در تحقیق آشنا می‌سازد. در فصل دوازدهم کتاب مؤلفه‌های اصلی که تدوین طرح تحقیق را تحت تأثیر قرار می‌دهند بیان می‌شوند. ذکر مهم‌ترین طرح‌های تحقیق کیفی همچون مطالعات موردی، تطبیقی، گذشته‌نگر، مقطعی و طولی، نکات اصلی این فصل را تشکیل می‌دهد.

بخش چهارم کتاب حاضر، عمده‌ترین استراتژی‌های گردآوری داده‌ها را معرفی می‌کند. فصل‌های سیزده تا شانزده در این بخش قرار دارند. در فصل سیزده گونه‌های مختلف مصاحبه، اصول و مشکلات آن و نحوه‌ی انتخاب یک تکنیک مناسب جهت مصاحبه آموزش داده می‌شود. فصل چهاردهم توضیحاتی در زمینه‌ی روایت‌ها در تحقیق کیفی می‌دهد. تفاوت‌های سرگذشت پژوهی و

اپیزود را به عنوان یکی از بنیان‌های روایت ذکر می‌کند و سپس مشکلات و فواید استفاده از روایت در مصاحبه را شرح می‌دهد. در فصل پانزدهم، مخاطب با روش‌های مختلف گردآوری داده‌ها در گروه آشنا می‌شود و تفاوت میان مصاحبه‌ی گروهی، بحث گروهی و گروه متمرکز را در می‌یابد. در فصل شانزدهم چهار معیار جهت داوری داده‌های شفاهی ذکر می‌شود. گردآوری داده‌های شفاهی یکی از اصلی‌ترین رویکردهای روش شناختی در تحقیق کیفی است. مقایسه این روش‌ها و ارائه‌ی معیارهایی جهت داوری این روش‌ها نیز دارای اهمیت خاصی است.

بخش پنجم با عنوان «داده‌های چند کانونی» رویکردهای ارتباطی مختلف و نیز استفاده از داده‌های الکترونیکی را بررسی می‌کند. در فصل هفدهم این بخش، نویسنده مشاهده‌ی همراه با مشارکت و بدون مشارکت را با یکدیگر مقایسه می‌کند و مشکلات و محدودیت‌های هر یک را بیان می‌کند. سپس در مورد مفهوم قوم‌نگاری نیز توضیحاتی ارائه می‌کند. فصل هجدهم کتاب مزایا و محدودیت‌های روش‌هایی را که با داده‌های بصری همچون عکس، فیلم سینمایی و تصاویر ویدئویی کار می‌کنند را بر می‌شمرد. تعریف سند، نحوه‌ی استفاده از اسناد و مدارک به منزله‌ی داده و جنبه‌ی عملی استفاده از آنها از جمله مواردی است که در فصل نوزدهم به آن پرداخته می‌شود. فصل بیستم مخاطب را با نحوه‌ی استفاده از اینترنت در تحقیقات کیفی آشنا می‌سازد. روش‌های مصاحبه‌ی آن‌لاین و ایمیلی و مشکلات و محدودیت‌های استفاده از دو روش و نحوه‌ی تجزیه و تحلیل اسناد اینترنتی را توضیح می‌دهد. فصل بیست یکم کتاب مروری است بر داده‌های چند کانونی. روش‌های مختلف گردآوری داده‌های چند کانونی و مزایا و معایب هر یک، عمده‌ترین مباحث این فصل را تشکیل می‌دهد.

بخش ششم کتاب از «متن به نظریه» حرکت می‌کند. به این معنا که چگونه می‌توان از داده‌ها و متون شکل گرفته براساس آنها بصیرت‌های نظری کسب کرد. در فصل بیست دوم توضیحاتی در زمینه‌ی روش‌های مختلف مستندسازی مشاهدات داده می‌شود و در فصل بعد شیوه‌های مختلف کدگذاری شرح داده می‌شود. ضمن این که در مورد کدگذاری نظری و موضوعی نیز توضیحاتی ارائه می‌شود. فصل بعدی کتاب مباحثاتی در زمینه‌ی تحلیل گفت‌وگو، گفتمان و ژانر را به خود اختصاص می‌دهد. تحلیل گفت‌وگو، نقطه‌ی شروعی برای سایر تحلیل‌هاست. تحلیل گفتمان، داده‌های متنوع‌تری را تحلیل می‌کند و تحلیل ژانر، به مطالعه‌ی اجزای بزرگتری از ابزارهای گفت‌وگویی می‌پردازد که شرکت‌کنندگان به کار می‌گیرند. فصل بیست و پنجم به کندوکاو در زمینه‌ی تحلیل روایت و هرمنوتیک می‌پردازد. این دو رویکرد متن را براساس ترکیبی از جهت‌گیری محتوایی و صوری مورد بررسی قرار می‌دهند و هر دو به ساختار متن توجه دارند. هرمنوتیک علوم اجتماعی، تحلیل توالی‌ها را در قالب کدگذاری باز به روش نظریه‌پردازی داده‌محور انجام می‌دهد. فصل بیست و ششم، استفاده از رایانه را در تحلیل کیفی مورد توجه قرار می‌دهد و شیوه‌ها و دلایل استفاده از رایانه را مورد بحث قرار می‌دهد و فصل بعد روش‌های تحلیل داده‌ها را با هم مقایسه می‌کند. ضمن این که به مقایسه‌ی نقاط قوت و ضعف روش‌های تحلیل داده‌های کیفی می‌پردازد.

آخرین بخش کتاب «ارزیابی گزارش تحقیق کیفی» نام دارد. همان‌طور که از نام آن پیداست، این بخش به زمینه و روش‌شناسی باز می‌گردد و طی فصل‌های بیست و هشت تا سی، به موضوع ارزیابی تحقیقات کیفی می‌پردازد. فصل بیست و هشتم کتاب، نگاهی اجمالی به انواع معیارهای کیفیت در تحقیق کیفی دارد. استفاده از معیارهای سنتی کیفیت در تحقیقات کیفی مشکلاتی را دربر دارد. به همین دلیل معیارهای جایگزینی معرفی می‌شوند که برای تحقیقات کیفی ایجاد شده‌اند. فصل بعد، کیفیت تحقیق کیفی را ورای معیارها مورد بررسی قرار می‌دهد و در مورد نکات قوت و ضعف پاسخ به سؤال مورد کاربرد یا اندیکاسیون روش‌ها توضیحاتی می‌دهد. سپس این نکته را ذکر می‌کند که پاسخ به سؤال اندیکاسیون یا بجا بودن، این که چرا از این روش در تحقیق کیفی استفاده می‌شود، نکته‌ای کلیدی است. نویسنده در این فصل در مورد مفاهیم چند بعدی‌سازی و استقرا تحلیلی نیز توضیحاتی ارائه می‌دهد. آخرین فصل کتاب، خواننده را با روش‌های مختلف ارائه‌ی یافته‌های تحقیق آشنا می‌کند. نکته‌ی کلیدی که در این فصل مطرح می‌شود، اینست که مسائل بنیادینی همچون بازنمایی مشروعیت مرجعیت و... مباحث بسیار مهمی در تحقیق کیفی به شمار می‌آیند. این فصل با نگاهی به آینده‌ی تحقیق کیفی که میان هنر و روش نوسان می‌کند، پایان می‌یابد.